

УДК 338.43 : 633.791

ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ МАТЕРІАЛОМІСТКОСТІ ВИРОБНИЦТВА ХМЕЛЮ В УКРАЇНІ

П.П. Мельник

*доктор економічних наук, старший науковий співробітник
завідувач лабораторії екологічного менеджменту*

Н.В. Курбацька

аспірант

Інститут агроєкології і природокористування НААН

Наведено теоретико-методологічні аспекти матеріаломісткості виробництва хмелю. На основі економічного аналізу визначено основні складові матеріаломісткості, які формують урожайність хмелю, виділено рівень і динаміку змін деяких показників. Встановлено чинники підвищення валового збору хмелепродукції.

Ключові слова: агроєкосистема, хмелепродукція, матеріаломісткість, природокористування, вирощування, витрати, компоненти.

.....

Формування концепції збалансованого розвитку в природокористуванні агроєкосистем виробничої сфери Поліського регіону є доволі складним процесом. Особливо, це стосується тих територій, де необхідно покращити не тільки використання матеріально-технічних та природних ресурсів, але й завчасно здійснити чітке опрацювання теоретико-методичних основ щодо стратегії розвитку галузі хмелярства. Зокрема, йдеться про максимальне забезпечення галузі розробками заходів щодо збалансованого та сталого розвитку [1].

Для розвитку такого напрямку необхідною є побудова алгоритму з чіткими послідовними перетвореннями, спрямованими на підвищення ефективності галузі хмелярства. Крім того, найважливішими ефективними показниками вважаються ті, ріст яких опереджає сумарні виробничі витрати.

Серед усього різноманіття процесів у природокористуванні агроєкосистем, що входять у сферу виробництва хмелю, важко назвати більш складнішу і водночас багатограннішу компоненту, ніж широке застосування різновидності матеріальних ресурсів. Тому жодне з існуючих методичних підходів стосовно застосування їх у природокористуванні агроєкосистем не можуть у доступній формі пояснити, як з урахуванням окремих показників культури, так і щодо окремих зон — Полісся, Лісостепу та Степу. Крім того, наука про матеріаломісткість нині ще не має у своїх наукових розробках всебічно обґрунтованої теорії впливу циклів сонячної активності на сільськогосподарські культури. Особливо, на багаторічну культуру — хміль [2].

Сприятливі природно-кліматичні та соціально-економічні умови зони Полісся обу-

мовляють розвиток галузі хмелярства, що забезпечує підвищення якості життя сільського населення, створення робочих місць, наповнення державного та регіонального бюджету, дає міцну основу для виробництва конкурентоспроможної експортної хмелепродукції та може стати важливим напрямом у сталому розвитку регіональної економіки із валютними надходженнями [3, с. 8].

Хмелярство — важлива галузь, сировинна продукція якої завдяки вмісту специфічних смол, ефірного масла та біологічно активних речовин знайшла широко використовується в різних галузях народного господарства. Особливо доволі широко хмелепродукція використовується в пивоварній та фармацевтичній галузях.

Упродовж останніх років виробництво хмелю як в Україні, так і у світі зазнало значних втрат, наслідки яких виявилися вразливими для галузі. За оцінки сучасної кон'юнктури на ринку хмелю змінилися сортовий склад насаджень і зони його розміщення, матеріально-технічні ресурси, що забезпечують отримання високоякісної сировини хмелю [4]. Тому для виробництва цієї культури необхідно передбачити технологічні рішення, що забезпечують економію енергоресурсів та зниження собівартості продукції. Обов'язковим ланцюгом в організаційно-господарських заходах повинні домінувати процеси з максимальним економічним ефектом, які підвищують економію матеріально-технічних ресурсів у період вирощування хмелю та знижують матеріаломісткість.

Наразі в економічній науці, немає єдиної думки з питання тенденції змін матеріаломісткості. Одні економісти засвідують закономірні

явища зростання частки матеріальних затрат у виробництві, але з деяким зниженням в окремі роки, а також про їх скорочення на тлі розвитку науково-технічного прогресу, і тільки допускається їх тимчасове підвищення. На нашу думку, теоретичне положення Енгельса, що: «Підвищення продуктивності праці полягає в тому, що частка живої праці скорочується, а частка минулого збільшується, але збільшується так, що сумарна сума праці, полягає в товарі, зменшується: отже кількість живої праці зменшується більше, ніж збільшується кількість минулої праці» [5, с. 131].

Теоретичною і методологічною основою роботи послужили праці вітчизняних і зарубіжних вчених — економістів з відповідної проблеми: В.Г. Андрійчука, В.А. Амбросова, П.І. Гайдуцького, А.І. Добриніна, О.В. Захарчука, В.В. Зіновчука, М.Г. Лобаса, І.І. Лукінова, Л.Н. Мусієнко, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, Д.А. Саїнського, М.П. Сахацького, Б.С. Сінельнікова, Є.І. Ходаківського, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина та ін.

Вивченню питань розвитку хмелярства в Україні, підвищенню його ефективності та обґрунтуванню векторів стратегічного розвитку присвячено праці А.Л. Бойка, А.О. Годованого, Г.С. Головач, В.І. Довгалюка, В.Б. Ковалюва, І.П. Куровського, Н.О. Куровської, М.І. Ляшенка, Ю.А. Никитюка, О.М. Николук, Т.Ю. Прийма-

чук, Л.В. Проценко, Й.Г. Рейтмана, Р.І. Рудика, Ю.І. Савченка, Т.Ю. Ситнікової, К.Г. Стеценка, В.М. Циганка, І.П. Штанька та ін.

Значний внесок у вивчення матеріаломісткості рослинницької продукції в сільськогосподарському виробництві зробили наукові праці О.А. Брильова, О.А. Бугуцького, Я.К. Белоуської, В.С. Бондаря, Ю.В. Василенко, А.А. Зелінського, Н.І. Макаренка, О.П. Мельника, П.П. Мельника, В.І. Пиркіна та ін.

В їх працях відображено теоретичні підходи до визначення суті поняття матеріаломісткості, визначено рівень і динаміку змін певних показників, а також окреслено групу чинників, які зумовлюють зниження матеріаломісткості у процесі вирощування сільськогосподарських культур. Тому розглядаючи матеріаломісткість у системі економічних досліджень можна стверджувати, що це — фундаментальна ключова компонента, що спричиняє комплекс негативних наслідків, з одного боку або, з іншого, сприяє розробці принципово нових підходів у господарюванні галузевих структур агроєкосистем (табл. 1).

Середнє значення блоку показників дає змогу визначити інтегральну оцінку матеріаломісткості щодо виробництва культури в умовах агроєкосистем. Тенденція зміни показників матеріаломісткості хмелю залежить від різних чинників, у т. ч. якості земель, сорту

Таблиця 1

Динаміка виробничих витрат хмелегосподарств в Україні, тис. грн.

Показники	Роки								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Витрати — всього	26807,2	33601,1	26373,8	19321,9	13656,3	14522,8	12804,1	15682,5	14230,4
в тому числі: прямі матеріальні витрати	11520,6	15695,0	10313,5	8288,6	5726,5	6039,4	4575,5	7290,9	7248,6
з них: насіння та посадко- вий матеріал	768,4	742,1	483,1	74,3	75,5	26,1	119,8	—	324,0
мінеральні добрива	2085,0	3171,2	1619,6	1050,1	707,7	613,9	486,4	707,1	947,8
нафтопродукти	2894,6	2013,1	2112,2	1823,4	1314,5	1307,7	1394,2	1725,2	1546,2
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	1508,1	2927,9	985,2	723,5	889,0	998,6	561,6	165,1	563,6
решта матеріальних витрат	4264,5	6840,7	5113,4	4617,3	2739,8	3093,1	2013,5	4693,5	3867,0
прямі витрати на оплату праці	7708,0	7908,8	6230,7	4226,5	2860,4	3367,2	2547,2	2319,0	2588,0
інші прямі витрати і загальновиробничі витрати всього	7578,6	9997,3	9829,6	6806,8	5069,4	5116,2	5681,4	6072,6	4393,8

Закінчення таблиці 1

Показники	Роки								
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
з них: амортизація необоротних активів	3181,2	4211,2	4714,8	3469,6	2636,9	2264,3	3115, 2	2614,2	1570,2
відрахування на соціальні заходи	2604,3	3581,5	2810,2	1857,8	1389,1	1612,2	1635,6	2632,6	2265,5
решта інших прямих загальновиробничих витрат	2604,3	3581,5	2810,2	1857,8	1389,1	1612,2	1635,6	2632,6	2265,5

Джерело: сформовано автором за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

хмелю, природно-кліматичних умов тощо. Важливим чинником впливу на матеріаломісткість хмелярства є соціально-економічна складова, що гарантує оплату праці в господарствах і впливає на підвищення життєвого рівня населення, культурно-технічного рівня, умов праці, охорони праці, а також задоволення соціально-специфічних потреб.

Економічні чинники матеріаломісткості хмелю залежать від зміни системи економічних відносин у вигляді власності на засоби виробництва, територіальних, внутрішньогалузевих і міжгалузевих структур, рівня концентрації виробництва, зміни принципів розподілу чистого доходу тощо.

На особливу увагу заслуговують організаційні чинники в господарстві, що відображають об'єктивну сукупність структурних компонентів матеріаломісткості, між якими існує закономірний взаємозв'язок і взаємодія (технічних, технологічних, економічних і соціальних). Такий системний підхід надає можливість досліджувати зміни у питаннях чіткої організації рівня забезпеченості матеріально-технічними ресурсами виробничого процесу вирощування культури та оцінити ефективність їх використання.

Величина змін валового збору хмелю формується двома чинниками — збільшенням посівних площ (посадки) й інтенсивністю галузі. Врожайність хмелю залежить від сукупного результативного показника, взаємодії біологічних особливостей культури, її сортового складу, ґрунтово-кліматичних умов, технології вирощування, системи добрив, організації збирання та інших чинників. Найвища продуктивність досягається за умови сприятливого поєднання їх позитивної дії. Для забезпечення такої дії потрібно знання біології рослин, техніки, технології та організації вирощування продукції. Основними шляхами підвищення врожайності хмелю й поліпшення його якості

є: проведення робіт із догляду за насадженнями в оптимальні агротехнічні терміни; науково обґрунтовані норми внесення органічних і мінеральних добрив; ефективна боротьба зі шкідниками, хворобами і бур'янами: розміщення хмільників; закладка нових насаджень і заміна малопродуктивних сортів районуваними високоврожайними сортами; впровадження прогресивних технологій вирощування і переробки хмелю тощо.

ВИСНОВКИ

Нині у хмелегосподарствах випередженими темпами, порівняно з ростом валової продукції, збільшуються показники затрат праці та амортизаційні відрахування. Подальше їх зростання буде негативно впливати на динаміку матеріаломісткості хмелю. Водночас останніми роками значно підвищилась якість застосування предметів праці, особливо високоякісних сортів та гібридів, концентрованих добрив, високоефективних препаратів для захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів, що надає змогу хмелегосподарствам зібрати оптимальний урожай з одночасним підвищенням матеріаломісткості.

Важливим аспектом під час дослідження матеріаломісткості хмелю є витрати матеріальних ресурсів на одиницю продукції відповідно до науково обґрунтованих норм. Це — нормативи, які спрямовані на одержання екологічно безпечної продукції, де функціонує збалансованість еколого-економічних та суспільних компонентів, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів. Таким чином, матеріаломісткість — одна із складових компонентів системи виробництва хмелю, яка оптимізує структуру сукупних витрат, формує напрями раціонального їх використання з метою зниження рівня матеріаломісткості продукції та підвищення біопродуктивності природних ресурсів у галузях агроєкосистем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельник П.П. Еколого-економічні основи управління природокористуванням в агроєкосистемах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.00.06. — економіка природокористування та охорони навколишнього природного середовища / П.П. Мельник. К.: ТОВ «ДІА», 2017. 36 с.
2. Мельник П.П. Матеріаломісткість виробництва цукрових буряків і шляхи її зниження (на прикладі бурякосіючих колгоспів лісостепових районів Київської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05. — економіка, планування, організація управління народним господарством (сільське господарство) / П.П. Мельник. К.: 1992. 22 с.
3. Венгер В.М., Трибель С.О., Лапа О.М. та ін. Технологія вирощування та захист хмелю від шкідливих організмів / За редакцією В.М. Венгера. К.: Колобів: Фенікс, 2011. 196 с.
4. Проценко А.В. Формування системи інтеграції науки і виробництва в хмелярстві [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / Проценко Альона Василівна; Житомир. нац. агроєкол. ун-т. Житомир, 2015. 20 с.
5. Маркс К., Енгельс Ф. Збірник праць // 2 вид., Т. 25. 286 с.

УДК 533 : 74.3

АНАЛІЗ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИКАТОРА ВОДНОГО СТРЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

О.Ю. Судук

кандидат сільськогосподарських наук
доцент кафедри менеджменту

К.М. Федина

кандидат економічних наук
асистент кафедри фінансів і економіки природокористування

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті розглянуто поняття «водний стрес». Проведено аналіз компонентів, на основі яких визначається водний стрес, таких як: кількість поновлюваних джерел прісних вод, загальний забір прісної води та екологічні вимоги до потоку тощо. Проведено розрахунок індикатора водного стресу в країні, що обумовлено низкою завдань Цілей Сталого Розвитку. На основі отриманих даних проаналізовано показники водозабезпеченості країни.

Ключові слова: водний стрес, дефіцит води, віртуальна вода, стійкість водних ресурсів.

Однією з головних проблем управління водними ресурсами в Україні є забезпечення населення і галузей економіки водними ресурсами у необхідній кількості та належної якості, що є стратегічно важливим завданням для нашої держави. Україна належить до держав з незначним забезпеченням водними ресурсами в Європі. Середні багаторічні поновлювані водні ресурси нашої держави оцінюються в 120,21 км³/рік, що еквівалентно 1,2 тис. м³/людину в рік. До того ж доступні для використання запаси поверхневих і підземних вод нерівномірно розподіляються на території країни. Більше половини водних ресурсів зосереджено в басейні р. Дністер, де потреба у воді не перевищує 5%. У маловодні роки дефіцит води на території України спостерігається фактично повсюди, а особливо в басейнах Нижнього Дніпра, Сіверського Дінця, Південного Бугу, Інгу-

лу, в Приазов'ї та ін. [1]. Тому доволі актуальним є проведення аналізу та оцінки показників водного стресу, що надасть змогу підвищити ефективність використання водних ресурсів в Україні.

Проблемами використання водних ресурсів займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: А.У. Ноєкстра, А.К. Шарагайн, М.М. Алдаєва, М.М. Меконен, В.І. Власов, А.В. Яцик, В.Я. Шевчук, Л.Г. Мельник, П.М. Скрипчук та ін. [2–6].

Незважаючи на значний доробок вчених, мусило констатувати, що визначення індикатора «водного стресу» потребує корегувань, адже в існуючих методиках не враховано вимог до екологічного потоку (EFR). Всі розроблені методології фокусують на об'ємах води, що необхідні для забезпечення господарської діяльності людини, і не враховують розподіл